

PSIXOLOGIK HURUJLARNING AHAMIYATI, DOLZARBLIGI VA UNING SALBIY OQIBATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15557813>

Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich

*Farg'ona davlat universiteti, harbiy ta'lim fakulteti dotsenti,
istefodagi podpolkovnik*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada salbiy axborot-psixologik ta'sir tushunchasi, uning zamonaviy ko'rinishlari, harbiy sohadagi ta'sir mexanizmlari, salbiy oqibatlari va ularga qarshi kurashishning samarali yo'llari yoritilgan. Xususan, harbiy xizmatchilarni bunday ta'sirlardan himoya qilish, axborot xavfsizligini ta'minlash va ruhiy barqarorlikni mustahkamlash borasidagi tizimli chora-tadbirlar muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Axborot huruji, psixologik huruj, ruhiy barqarorlik, harbiy ong, axborot xavfsizligi, tushkunlik.*

KIRISH

Zamonaviy davrda geosiyosiy kurashlar shakli va mazmuni tubdan o'zgarib bormoqda. Endilikda harbiy-siyosiy qarama-qarshiliklar ko'p hollarda an'anaviy qurolli to'qnashuvlar orqali emas, balki ong, tafakkur va ijtimoiy ruhiyatni egallash vositasida olib borilmoqda. Bunday sharoitda axborot urushi, ya'ni axborot vositalari orqali yondashuvlar, jamiyat a'zolarining ongiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatish, ularda tushkunlik, ishonchsizlik, sarosima va ziddiyatli kayfiyatlar uyg'otish bilan bog'liq strategiyalar ustuvorlik kasb etmoqda.

Shu nuqtai nazardan, ayniqsa harbiy sohada olib borilayotgan axborot-psixologik hujumlar nihoyatda xavfli tus olmoqda. Dushman kuchlari tomonidan tarqatilayotgan maqsadli propaganda, dezinformatsiya, mish-mishlar, yolg'on ma'lumotlar va ruhiy bosim vositalari harbiy jamoalarda ichki zaiflik, uyushqoqlikning buzilishi, axloqiy-ruhiy beqarorlik, jangovar qobiliyatning pasayishi kabi salbiy oqibatlarga olib kelmoqda. Bunday tahdidlar nafaqat harbiy xavfsizlikka, balki milliy barqarorlikka ham bevosita tahdid soladi. Shunday ekan, shaxsiy tarkib orasida mafkuraviy immunitetni shakllantirish, dushman mafkurasiga nisbatan axloqiy va ruhiy barqarorlikni ta'minlash, harbiylar ongini himoya qilish, axborot hujumlariga qarshi tura olish salohiyatini oshirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Buning uchun harbiy bo'linmalarda axborot xavfsizligi, ruhiy mustahkamlik, jamoaviy ong va mafkuraviy tayyorgarlik darajasini har tomonlama rivojlantirish zarur.

"Axborot huruji" deyilganida muayyan kuchlarning o'z siyosiy maqsad va muddaolarini amalga oshirish yo'lida eng avvalo mafkuraviy omillar, shuningdek, moddiy va ma'naviy ta'sir o'tkazish orqali kishilar ongi, qalbiga yot g'oyalarni singdirishni, ularning

hissiyotlari, e'tiqodi, tuyg'ulariga ta'sir etishni, turmush tarzi, mentalitetidagi o'zgarishlarni amalga oshirishni ko'zlovchi xatti-harakatlar majmuasi tushuniladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida mavzuga oid mavjud ilmiy-adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, amaliy tavsiyalar hamda real holatlar chuqur tahlil qilindi.

Harbiy axborot xavfsizligi va ruhiy barqarorlikni ta'minlashga oid milliy va xalqaro tajribalarni o'rganish orqali zamonaviy tahdidlar xususiyatlari, ularning harbiy xizmatchilar ongiga ko'rsatadigan ta'siri aniqlashtirildi;

- Salbiy psixologik ta'sir ko'rsatish mexanizmlari, xususan, dezinformatsiya, mish-mishlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali olib boriladigan maqsadli kampaniyalar tahlil qilindi;

- Qarshi kurash choralari va profilaktik tadbirlar tizimi o'rganilib, bu boradagi milliy qonunchilik, me'yoriy hujjatlar, amaliy ishlar holati baholandi;

- Harbiy xizmatda kuzatilgan real holatlar asosida misollar keltirilib, salbiy axborot-psixologik ta'sir oqibatlari va unga nisbatan ko'rilgan choralar samaradorligi tahlil qilindi;

Tahlil uchun O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari axborot-mafkuraviy faoliyati doirasidagi hujjatlar, davlat xavfsizlik tizimining ochiq manbalari, shuningdek, AQSh, Rossiya, Xitoy va Yevropa davlatlarining harbiy strategik tadqiqot markazlari tomonidan chop etilgan dolzarb ilmiy-tahliliy hisobotlar, amaliy qo'llanmalar, ekspert xulosalari va ochiq statistik ma'lumotlar asos qilib olindi.

Shuningdek, axborotni inson ongida qabul qilishning psixologik mexanizmlari, emotsional-irodaviy barqarorlikni shakllantirish tamoyillari, va ruhiy himoya usullariga oid ilmiy-psixologik nazariyalar ham asosiy metodologik tayanch bo'lib xizmat qildi. Birinchi jahon urushi yillarida bir necha tillarda varaqalar tarqatish ommalashgan. Ruhiy ta'sir o'tkazish uchun Italiyanlar ko'p millatli avstriya-venger qo'shinlariga qo'llagan. Birinchi jahon urushi yillarida bir necha tillarda varaqalar tarqatish ommalashgan. Ruhiy ta'sir o'tkazish uchun Italiyanlar ko'p millatli avstriya-venger qo'shinlariga qo'llagan. O'z navbatida 1917-yilda avstriya-venger razvedkasi shimoliy Italiyaning Turin shahrida aholi o'rtasidagi tartibsizliklarni bostirish uchun polisiya bo'linmalari qurol yordamida tinch aholini o'qqa tutgani haqida ma'lumot olinadi. Agent oqraqali ommaviy namoyishda halok bo'lganlarning ism, shariflari va boshqa aniq ma'lumotlar beriladi. Avstriyada maxsus chop etilgan gazeta shimoliy Italiyada sodir bo'lgan voqealarga asosiy e'tibor qaratilib, unga namoyishda politsiya tomonidan otib tashlangan ayol (askarni xotini nazarda tutilyapti) ma'lumotlar beriladi. 1917-yilning 24-oktyabr kuni Turin shahrining Piemont viloyatidan harbiy xizmatga chaqirilgan italiyan mudofaa istehkomlarida aviasiya yordamida gazetalar tarqatiladi. Piemontliklar gazetani o'qiboq, mudofaa pozitsiyalarini tashlab, uylariga qaytib tartibga solish uchun ketishadi. Ertansi kuni fronting shu qismi yorib o'tiladi. Ko'rish mumkinki bu ham ruhiy ta'sir o'tkazishning bir yo'li hisoblanadi.

Birinchi jahon urushi tugashi bilan, g'arb davlatlarida o'ndan ortiq ruhiy hurujlar to'g'risidagi imiy mavzular yozildi va ko'p universitetlarning kafedralarida usbu yo'nalishlarda bo'yicha mutaxassislar tayyorlana boshlandi. Ruhiy hurujalar bo'yicha

mutaxassis ingliz olimi P.I Uorberton shunday yozgan: “Xozirgi vaqtda urushning maqsadi dushmanning qurolli kuchlarini yakson qilish emas oldingidek, dushman davlati aholisini ruhiy (ma’naviy) holatini izdan chiqarish orqali hokimiyatni tinchlik o’rnatishga majburlashdan iborat. Armiyaning qurolli to’qnashuvi bu maqsadga erishish uchun vosita”.

NATIJALAR

Yuqoridagi tahlillar, kuzatuvlar va amaliy holatlar asosida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal taraqqiy etishi salbiy psixologik ta’sirlarning ko’lami va aniqlik darajasini keskin oshirdi. Dushman endilikda shaxsiy ma’lumotlarga asoslangan maqsadli propagandani yo’lga qo’yish, ijtimoiy tarmoqlar orqali virusli kontentlar tarqatish va jamoaviy ongni boshqarishga qaratilgan algoritmlardan foydalanyapti. Bu esa oddiy axborot xavfsizligi choralaridan tashqari, keng ko’lamli psixologik va mafkuraviy himoyani talab qiladi.

Harbiy xizmatchilarning axloqiy-ruhiy holati milliy xavfsizlikning strategik kafolatidir. Ruhiy barqarorlik, ongli intizom, ijtimoiy mas’uliyat va mafkuraviy tayanch har qanday jangovar tayyorgarlikning asosi bo’lib qolmoqda. Harbiy xizmatchining psixologik jihatdan bardoshli, axloqiy jihatdan to’laqonli shakllangan shaxs bo’lishi nafaqat o’z bo’linmasi, balki butun jamiyat xavfsizligi uchun muhimdir. Shunday ekan, harbiy safda mafkuraviy tarbiya va ruhiy tayyorgarlik doimiy va tizimli olib borilishi zarur. Qarshi kurashish faqat reaktiv emas, balki oldini oluvchi (profilaktik) yondashuv bilan olib borilishi kerak. Psixologik tahdidga qarshi chora ko’rish faqat salbiy oqibat sodir bo’lganidan keyin emas, balki avvaldan profilaktika qilish orqali samarali bo’ladi. Bu esa muntazam axborot monitoringi, ijtimoiy-psixologik tahlil, xavfli signallarni erta aniqlash va ularning tarqalishini oldini olish mexanizmlarini joriy etishni talab etadi. Bunda axborot reaksiya tezkorligi va kontent strategiyasi alohida ahamiyatga ega. Axborot xavfsizligini ta’minlashda barcha harbiy tuzilmalar o’rtasida uzviy axborot almashinuvi zarur. Tarbiyaviy, operativ, razvedka, tahliliy va texnik xizmatlar o’rtasidagi uzluksiz hamkorlik salbiy axborot oqimlarini erta aniqlash va neytrallashtirishda muhim rol o’ynaydi. Bunda yagona axborot baza, tezkor signalizatsiya tizimi, qo’shma tahliliy markazlar faoliyati samaradorlikni oshiradi. Turli darajadagi bo’linmalar orasida muvofiqlashtirilgan kommunikatsiya ruhiy-axborot tahdidlarga qarshi samarali immunitetni shakllantirishning kalitidir.

MUHOKAMA

Salbiy axborot-psixologik ta’sir bu dushman tomonidan turli kommunikatsiya vositalari orqali amalga oshiriladigan ongga, ruhiyatga, ijtimoiy va harbiy jamoalarga nisbatan maqsadli ta’sir strategiyasidir. Bu jarayonda ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, targ’ibot materiallari, mish-mishlar, dezinformatsiya va vizual manipulyatsiya vositalari asosiy qurol sifatida qo’llaniladi.

Mazkur ta’sirning asosiy maqsadi harbiy xizmatchilarda ijtimoiy ishonchsizlik, ruhiy tushkunlik, tarqoqlik, g’oyaviy zaiflik va irodaviy sustlikni yuzaga keltirish orqali ularning jangovar tayyorgarligi va safda mustahkam turish qobiliyatini izdan chiqarishdir. Psixologik

operatsiyalarning zahirida "dushmanning qurolsiz yengish" tamoyili yotadi va bu hozirgi zamon harbiy qarama-qarshiliklarining asosiy tendensiyalaridan biriga aylanmoqda.

Salbiy axborot-psixologik ta'sirlarning oldini olish strategiyasi kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Bunda quyidagi yo'nalishlar ustuvor hisoblanadi:

- Mafkuraviy immunitet shakllantirish: Harbiylar ongida vatanparvarlik, tarixiy xotira, davlat ramzlariga hurmat, konstitutsiyaviy burch haqida chuqur va mustahkam tushunchalarni shakllantirish orqali axloqiy-ruhiy tayanchni mustahkamlash zarur. Bunday immunitet har qanday dushman propagandasiga nisbatan tabiiy qarshilik vazifasini bajaradi.

- Axborot savodxonligini oshirish: Harbiy xizmatchilarga raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash va media materiallarni tahlil qilish ko'nikmalarini o'rgatish orqali ularning salbiy axborotni farqlash qobiliyatini kuchaytirish kerak. Bu esa salbiy kontentni tezda tanib olish va unga berilmaslik imkonini beradi.

- Psixologik barqarorlikni mustahkamlash: Doimiy treninglar, stressga chidamlilik bo'yicha mashg'ulotlar, ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali ruhiy bosimlarga nisbatan barqarorlik darajasini oshirish maqsadga muvofiq.

- Institutsional hamkorlikni yo'lga qo'yish: Tarbiyaviy bo'linmalar, razvedka xizmati, radioelektron kurash, aloqa tuzilmalari o'rtasida muntazam axborot almashinuvi va tezkor muvofiqlashtirish tizimi salbiy ta'sirlarni erta aniqlash va neytrallashtirish imkonini beradi.

Salbiy axborot-psixologik ta'sirga faol va uzluksiz qarshi turish uchun quyidagi choralarini amalga oshirish muhim:

- Axborot kanallarini himoyalash: Harbiy bo'linmalarda internet va media vositalari orqali keluvchi salbiy axborot oqimini filtrlaydigan texnik himoya vositalari (firewall, monitoring tizimlari, kontent filtrllovchilar)ni joriy qilish.

- Salbiy kontentni neytrallashtirish: Audiovizual materiallar, tahdidli ijtimoiy tarmoq postlari va mish-mishlar tezkor ravishda aniqlanib, ularning tarqalishini to'xtatish, mavjud bo'lsa, raddiya berish choralari ko'rish zarur.

- Axboriy-didaktik qarshi tashviqot: Dushman tomonidan tarqatilgan noto'g'ri yoki manipulyativ axborotga qarshi rasmiy, ilmiy asoslangan, ijtimoiy ruhiy jihatdan kuchli kontent yaratish orqali ijtimoiy muvozanatni tiklash.

- Psixologik diagnostika va yordam: Harbiy xizmatchilarning ruhiy holatini muntazam monitoring qilish, xavf ostidagi shaxslarni erta aniqlab, ularga malakali psixologik yordam ko'rsatish va zarur hollarda rehabilitatsiya dasturlariga yo'naltirish.

Agar salbiy ta'sir tufayli harbiy jamoada ruhiy inqiroz holatlari kuzatilsa, quyidagi chora-tadbirlar orqali vaziyatni barqarorlashtirish mumkin:

- Tushkunlikka tushganlar bilan ishlash: Bunday xizmatchilar aniqlanib, ularning ruhiy holati psixologik diagnostika asosida baholanadi. Holatga qarab izolyatsiya qilish, ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya, maxsus ruhiy tayanch dasturlari orqali ularning holatini yaxshilash zarur.

- Zaif nuqtalarni aniqlash: Harbiy bo'linmalarda axborot jihatidan ko'proq ta'sirga beriluvchan segmentlar, rollar yoki guruhlar tahlil qilinadi. Ular uchun maxsus qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsion strategiyalar ishlab chiqiladi.

- Jamoaviy uyushqoqlikni tiklash: Dushman ta'siridan chiqqan jamoalar ijtimoiy va jangovar jihatdan qayta faol holatga keltiriladi. Bunda ijobiy misollar, liderlikni faollashtirish, jamoaviy motivatsiyani oshirish asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Zamonaviy axborot makonida olib borilayotgan psixologik hurujlar tobora murakkablashib, ularning ko'lami, uslublari va ta'sir doirasi kengayib bormoqda. Ushbu tahdidlar oddiy dezinformatsiyadan tortib, jamiyatlardagi ijtimoiy ruhiyatni izdan chiqaruvchi murakkab kommunikatsion operatsiyalargacha yetib borgan. Ayniqsa, yoshlar, harbiy xizmatchilar va axborotga sezgir qatlamlar bu kabi hujumlarning to'g'ridan-to'g'ri nishoniga aylanmoqda.

Psixologik hurujlarning ahamiyati shundaki, ular qurolli to'qnashuvlarsiz jamiyat ichki barqarorligini yemirishi, fuqarolarda ishonchsizlik, xavotir, tushkunlik, tarqoqlik va ruhiy tushkunlik holatlarini yuzaga keltirishi mumkin. Bu esa bevosita milliy xavfsizlik, ijtimoiy birdamlik va davlat boshqaruv tizimiga tahdid soladi.

Shu bois, bunday tahdidlarga qarshi kurashda quyidagilar muhim strategik yo'nalish sifatida e'tirof etiladi:

- Axborot savodxonligini oshirish orqali fuqarolarni yolg'on va manipulyativ axborotdan himoyalash;

- Mafkuraviy immunitetni kuchaytirish orqali har bir shaxsda mustahkam ijtimoiy va milliy ongni shakllantirish;

- Ruhiy-psixologik barqarorlikni ta'minlash uchun muntazam treninglar, maslahatlar va ijtimoiy psixologik yordam ko'rsatish tizimini yo'lga qo'yish;

- Axborot xavfsizligi infratuzilmasini rivojlantirish orqali salbiy axborot oqimlarini erta aniqlash va neytrallashtirish.

Xulosa qilib aytganda, psixologik hurujlar bu ko'rinmas, ammo real xavf bo'lib, u bilan kurashishda faqat texnik vositalar emas, balki ongli, mafkuraviy va ruhiy tayyorgarlik asosiy qurol hisoblanadi. Shu sababli, ushbu masalaga kompleks, tizimli va strategik yondashuv zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.

2. Adizov B., Toshpulatov A. "Axborot urushi: mohiyati va vositalari" // "O'zbekiston fanlari akademiyasi axborotnomasi". — 2021. — №2.

3. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. "Countering Propaganda: NATO's Role in the Battle for the Minds." — Riga: StratCom COE, 2020.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar instituti. "Axborot xavfsizligi konsepsiyasi va milliy mafkura" – Analitik ma'ruza, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi. "Axborot xavfsizligi va mafkuraviy barqarorlik" bo'yicha o'quv qo'llanma. – Toshkent: Mudofaa ishlari vazirligi nashriyoti, 2022.
6. Paul, Christopher, and Miriam Matthews. "The Russian 'Firehose of Falsehood' Propaganda Model." – RAND Corporation, 2016.
<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>
7. Singer, P.W., and Emerson T. Brooking. "LikeWar: The Weaponization of Social Media." – Houghton Mifflin Harcourt, 2018.
8. Азар В.Е. Психологические операции и информационная война. – Москва: Юнити-Дана, 2020. – 212 с.
9. Бессонов Л.А. Информационно-психологическая безопасность личности и общества. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
10. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi axborot xizmati. "Harbiylar orasida ruhiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar." – Toshkent, 2023.
11. Turgunbayev T.A. Harbiy qismlarda vatanparvarlik va ma'naviy-ma'rifiy tarbiya uslubi. Darslik, Toshkent. 2021-y.-148-b.
12. Turgunbayev T.A. Harbiy qismlarda vatanparvarlik va ma'naviy-ma'rifiy tarbiya uslubi. O'quv-qo'llanma, Toshkent. 2021 y.-144-b.